

Januari
(Waterman)

Februari
(Vissen)

Maart
(Ram)

Complete serie tekeningen van de Twaalf Maanden

Hans Bol (Mechelen 1534-1593 Amsterdam)

Museum Boijmans Van Beuningen
Rotterdam

1580-1581. Pen in bruin, gewassen in bruin, op twaalf uitgeknipte rondjes papier, elk circa 140 mm in diameter.

Gesigneerd onderaan: *hans bol* op de tekeningen van de maanden februari, mei, juni, juli, september (alle tevens eronder gedateerd 1580), en oktober (tevens gedateerd 1581). De tekening van de maand november is enkel gedateerd: 1581. Herkomst: veiling Sotheby's New York, 23 januari 2001, lot 11; Kunsthandel Noortman Master Paintings, Maastricht (2001-2003); Stichting Job Dura Fonds, Rotterdam

Museum Boijmans Van Beuningen bezit een internationaal vooraanstaande collectie tekeningen van oude meesters. De Nederlandse 16de eeuw vormt daarin – ook gezien binnen de Collectie Nederland als geheel – een zwaartepunt. De kern van het Rotterdamse prentenkabinet wordt gevormd door de Collectie Koenigs, waarvan in 1940 het grootste deel door D.G. van Beuningen werd geschonken aan de Stichting Museum Boymans, nadat deze al in 1935 als bruikleen was verworven. De nu mede met steun van de Vereniging Rembrandt aangekochte serie tekeningen van de *Twaalf Maanden* door Hans Bol is ook afkomstig van de verzamelaar Franz Koenigs, maar is tot zijn overlijden in 1941 in zijn bezit gebleven en geërfd door een van zijn kinderen. Het museum bezat al de naar deze ontwerp-tekeningen gemaakte prentserie van de graveur Adriaen Collaert, alsmede zeven tekeningen van Bol. Om deze uiteenlopende redenen is sprake van een bijzonder passende aanwinst.

Januari (Waterman)

Een feestelijke stoet verplaatst zich over een marktplein. Bol heeft zich laten inspireren door de Grote Markt van Bergen op Zoom. Op de achtergrond is de Grote Kerk te herkennen, rechts de slanke toren van de Lakenhal. Van topografische precisie is echter geen sprake, want de stad is weergegeven in een gefantaseerd berglandschap met links de ruïne van een burcht.

Februari (Vissen)

Ook in deze tekening heeft Bol topografische details verwerkt. Op een bevroren gracht buiten de stadswal wordt druk geschaast. Op de voorgrond staan toeschouwers op een brug. Deze voert naar de stadspoort, die te herkennen is als de bekende Roode Poort van Antwerpen met zijn middeleeuwse toren. Daarachter is de St. Jacobskerk zichtbaar.

Maart (Ram)

In regenachtig weer en tegen de achtergrond van een weids rivierlandschap zijn enkele landbouwers aan het werk. In een hooggelegen wijngaard bij een kerk planten en snoeien zij wijnstokken. In de verte, aan de overzijde van de rivier, ligt een stad.

April
(Stier)

Mei
(Tweeling)

Juni
(Kreeft)

EEN DUBBEL TALENT

Het komt niet vaak voor dat een samenhangende serie oude-meester-tekeningen als geheel bewaard is gebleven. Dat is het geval met de *Twaalf Maanden* van de Vlaamse landschaptekenaar en -schilder Hans Bol (1534-1593). De tekeningen, die in 1580 en 1581 zijn gemaakt als ontwerp voor een prentencyclus, verkeren bovendien in een uitstekende staat. Niet alleen door de omvang is de serie uniek in haar soort. Het is vooral de artistieke kwaliteit die de reeks tot een hoogtepunt maakt in de geschiedenis van de tekenkunst. De zorgvuldig uitgewerkte pentekeningen bevatten allerlei details uit het leven van alledag en getuigen van Bols dubbele talent: als landschapskunstenaar en als 'chroniqueur' van het dagelijks leven. Bijzonder is ook dat de steden waarin enkele scènes zich afspelen, te herkennen zijn als Antwerpen, Brussel en Bergen op Zoom. Zo betoont Bol zich ook een pionier van het stadsgezicht.

VAN MECHELEN VIA ANTWERPEN NAAR AMSTERDAM

Hans Bol werd opgeleid in de Mechelse traditie van het 'waterverfschilderen'. De met waterverf of tempera op doek geschilderde voorstellingen werden gebruikt als wanddecoratie en vormden een alternatief voor de zeer kostbare wandtapijten. Ondanks zijn succes in dit typisch Mechelse specialisme, koos Bol later juist voor hele kleine formaten. Hij legde zich toe op minutieus, in kleur uitgewerkte tekeningen. Behalve deze miniatuurgouaches kennen we van Bol een omvangrijk grafisch oeuvre van zowel ongekleurde tekeningen als prenten. Zijn vroegst bekende tekening, een landschap uit 1557, bevindt zich in de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen.

De serie van de *Twaalf Maanden* ontstond meer dan twintig jaar later in Antwerpen. Bol had zich daar in 1572 gevestigd nadat zijn geboortestad Mechelen door de Spaanse troepen was bezet en geplunderd. Toen ook de stad aan de Schelde werd belegerd, was hij een van de vele kunstenaars uit de Zuidelijke Nederlanden die vluchtten voor de Spaanse overheersing en hun heil zochten in het vrije Holland. In 1584 reisde Bol noordwaarts en kwam hij via Bergen op Zoom, Dordrecht en Delft uiteindelijk terecht in Amsterdam. Daar bleef hij tot aan zijn dood in 1593 werkzaam. Zo werd Bol een belangrijke schakel tussen de Vlaamse landschapstraditie en die van de Noordelijke Nederlanden. Zijn tekeningen getuigen van zijn belangrijke rol in de ontwikkeling van de landschapskunst in de Nederlanden.

April (Stier)

In een gecultiveerde tuin naast een kasteel wandelen een vorname heer en zijn dame, terwijl verschillende tuinlieden de perken verzorgen. Op de achtergrond wordt het veld bewerkt met de eg. De bomen op de voorgrond staan net in het blad.

Mei (Tweeling)

Een groepje rijk uitgedoste jongelui vermaakt zich onder de hoge bomen van een kasteeltuin. Er wordt gegeten, gedronken en muziek gespeeld. Twee koppels flaneren tussen de loslopende pauwen. In het midden bevindt zich een kolfbaan en links een lange kaatsbaan. In de vijver op de achtergrond zijn mensen aan het spelevaren.

Juni (Kreeft)

Op een boeren erf worden schapen geschoren. Twee schapenscheerders staan met de beesten onder de arm in een poel. Op de achtergrond wandelen twee personen over de ophaalbrug van het kasteel, terwijl een huifkar wegrijdt in de richting van de poort.

Juli
(Leeuw)

Augustus
(Maagd)

September
(Weegschaal)

ONTWERPEN VOOR EEN PRENTSERIE

De landschappen van Bol worden vaak bevolkt door figuren uit bijbelse taferelen of het leven van alledag. Realistisch geobserveerde details gaan samen met aan de fantasie ontleende elementen. In deze opvatting van het landschap is Bol beïnvloed door het werk van zijn tijdgenoot Pieter Bruegel de Oude. Ook de voorliefde voor de uitbeelding van de seizoenen en de maanden had hij met deze grote meester gemeen. Bruegel had deze middeleeuwse traditie nieuw leven ingeblazen met zijn monumentale, in 1565 geschilderde serie voorstellingen van de maanden. In de jaren daarna maakte hij ontwerpen voor een serie prenten met de *Vier Seizoenen*. Toen Bruegel in 1569 overleed, waren alleen *De Lente* en *De Zomervoltooid*. Dat Bol door de beroemde prent-uitgever Hieronymus Cock werd benaderd om *De Herfst* en *De Winter* te ontwerpen, is tekenend voor de hoge waardering die de kunstenaar in 1570 al genoot. Feitelijk werd de jonge Bol door dit verzoek de opvolger van de oude Bruegel. In de daaropvolgende jaren ontwierp Bol nog enkele reeksen van de jaargetijden met uitbeeldingen van de daarbij behorende werkzaamheden. Geen ervan is zo uitputtend uitgevoerd als deze serie van de *Twaalf Maanden*, die in opdracht van uitgever Hans van Luyck door graveur Adriaen Collaert in prent is gebracht en zo in brede kring bekendheid kreeg.

Voor zijn ontwerpen koos Hans Bol een ronde vorm als formaat. Elk van de twaalf maanden van het jaar is te herkennen aan het teken van de dierenriem en wordt gekarakteriseerd door de bezigheden die typerend zijn voor de betreffende periode: in februari wordt er geschaapt, in augustus wordt de graanoogst binnengehaald en in oktober de wijnoogst. Ondanks de geringe afmetingen is er veel te zien. Bij de maanden juni, juli, augustus en oktober bevinden de tekens van de dierenriem zich niet op de bladen zelf; ze zijn apart getekend op kleine cirkelvormige stukjes papier, die op de betreffende tekeningen zijn geplakt, mogelijk bij wijze van correctie ♦

Albert J. Elen
Senior conservator tekeningen en prenten
Museum Boijmans Van Beuningen

Peter van der Coelen
Conservator prenten en tekeningen
Museum Boijmans Van Beuningen

Portret van Hans Bol
Hendrick Goltzius (1558-1617)
1593. Gravure, 265 x 183 mm
MUSEUM BOIJMANS VAN
BEUNINGEN, ROTTERDAM
(Coll. Bierens de Haan)

Juli (Leeuw)

Het is hooimaand. Onder de brandende zon wordt het gras gemaaid. Op de voorgrond zijn landarbeiders bezig met de zeis, weer anderen harken het gemaaide gras bijeen en gooien het op hopen. Enkele hooiers rusten even uit of drinken wat. Op de achtergrond wordt een hooiwagen geladen; rechts vertrekt er één naar het dorpje in het verschiet.

Augustus (Maagd)

Het is oogstmaand. Op de akkers buiten een stadje is de korenoogst in volle gang. Links wordt het koren gemaaid, in het midden wordt het tot schoven gebonden en op een wagen geladen. Op de voorgrond rusten knechten uit en lessen hun dorst.

September (Weegschaal)

Hier is de appelpluk uitgebeeld. Met behulp van hoge ladders wordt het fruit uit de bomen gehaald en in manden verzameld. Vervolgens worden de appels in zakken gestopt en afgevoerd. Abusievelijk is hier het sterrenbeeld Schorpioen (oktober) uitgebeeld in plaats van Weegschaal.

Oktober
(Schorpioen)

November
(Boogschutter)

December
(Steenbok)

De serie tekeningen van de *Twaalf Maanden* werd in 2005 aangekocht door Museum Boijmans Van Beuningen voor 2,1 miljoen euro met steun van de Vereniging Rembrandt (zie hieronder), de Mondriaan Stichting / Ministerie van OCW, de Stichting Job Dura Fonds en J.S.C. Schoufour, de Stichting VSBfonds, de Stichting Bevordering van Volkskracht, de Stichting Museum Boijmans Van Beuningen, de Stichting Lucas van Leyden, de Stichting Doelwijk, de Erasmusstichting, de Van de Mandele Stichting, de Stichting Swart-van Essen, de Stichting Elise Mathilde Fonds, de Stichting Van Wijngaarden-Boot, de G.Ph. Verhagen-Stichting, de Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, Rendra, Hal Investments, Algemene Bank Nederland, de Stichting Organisatie van Effectenhandel, de Stichting H.J.E. van Beuningen Fonds, Duizendwol BV, een anonieme familiestichting en verscheidene particuliere bijdragen.

Bestemmingsfondsen van de Vereniging Rembrandt

Dura Kunstfonds en het Hendrik de Jong Fonds

Het **Dura Kunstfonds** is in 2002 ingesteld en heeft tot doel: Het doen van schenkingen ten behoeve van het aankopen door Nederlandse – bij voorkeur Rotterdamse – musea van kunstwerken voor museale collecties die bij voorkeur vanwege het onderwerp, of vanwege de maker van het desbetreffende kunstwerk verbonden zijn aan Rotterdam en zijn omgeving.

De kunstwerken moeten regelmatig in het begunstigde museum tentoongesteld worden. De schenkingen betreffen met name historische en/of 'herkenbare' kunstwerken: schilderijen, prenten, tekeningen, zilveren of glazen kunstvoorwerpen en beeldhouwwerken. Aan de verwerving van de Boltekeningen droeg het Dura Kunstfonds € 135.000,- bij.

Het **Hendrik de Jong Fonds** is gevormd uit de giften van wijlen de heer H. de Jong. Het is bestemd voor aankopen van, bij voorkeur, tekeningen die tenminste 40 jaar oud zijn. Het Hendrik de Jong Fonds droeg € 200.000,- bij aan de verwerving van de Boltekeningen.

Literatuur

H. Gerhard Franz, 'Hans Bol als Landschapszeichner', *Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der Universität Graz*, I (1965), pp. 21-67, afb. I-CXLIII.

An Zwollo, 'Hans Bol, Pieter Stevens en Jacob Savery, enige kanttekeningen', *Oud Holland* 84 (1969), pp. 298-302.

Yvette Bruyn en Paul Huys Janssen, *De Vier Jaargetijden in de kunst van de Nederlanden 1500-1750*, Zwolle/'s-Hertogenbosch/Leuven 2002 (tentoonstellingscatalogus)

Peter van der Coelen en Albert Elen, *Het jaar rond met Bol. De Twaalf Maanden getekend door Hans Bol in*

1580-1581 / Around the year with Bol. The Twelve Months drawn by Hans Bol in 1580-1581, brochure bij de tentoonstelling in Museum Boijmans Van Beuningen (18-12-2004 – 13-02-2005).

Oktober (Schorpioen)

Op een bij een kasteel gelegen boerenerf treden twee mannen de geogoste druiven in een tonne. Aan de voorkant stroomt het vocht uit een kraantje in een ton. Rechts wordt de wijn in grote vaten overgeheveld. Abusievelijk is hier het sterrenbeeld Weegschaal (September) in plaats van Scorpioen afgebeeld.

November (Boogschutter)

Houthakkers zijn aan het kappen tussen de kale bomen aan de rand van een stad. Met paard en wagen worden de gekapte boomstammen afgevoerd, mogelijk om in planken te worden gezaagd. Op de voorgrond worden stukken hout gekliefd om er houtblokken van te maken voor de haard.

December (Steenbok)

Op een verhoging aan het einde van een dorpsstraat wordt een varken geslacht op een slachtblok. Stukken vlees worden weggedragen. Op de achtergrond wordt een voorraad reeds gedode dieren op een wagen aangevoerd. Links worden de haren afgeschroeid. Twee jongens op de voorgrond spelen met varkensblazen.